

Изденүүчү Байтокова Айнура Сыйлашовнанын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч.Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча жазылган кандидаттык диссертациялык ишине И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн уюштурулган Д 13.18.573 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын мүчөсү, Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин профессору, педагогика илимдеринин доктору А. Алимбековдун

БҮТҮМҮ

Изденүүчү Байтокова Айнура Сыйлашовнанын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч.Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча жазылган кандидаттык диссертациялык ишин карап чыгып, **диссертация тууралуу төмөнкүлөрдү ырастайт:**

1. Изденүүчү Байтокова Айнура Сыйлашовнанын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темадагы кандидаттык диссертациялык иши Д 13.18.573 диссертациялык кеңешинин профилине туура келет.

Диссертацияда 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин паспортуна толугу менен жооп берген болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө) проблемасы заманбап талаптарга ылайык иштелип чыккан.

Изилдөөнүн максаты: Ч. Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык идеяларга таянуу менен болочок мугалимдердин жалпы

адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу жана ушул процесстин оптималдуу технологияларын практикага киргизүүнүн жолдорун иштеп чыгуу, ал технологиялардын натыйжалуулугун педагогикалык тажрыйбада текшерүү катары айкындалган.

Бул максатты ишке ашыруу үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** коюлган:

1. Жалпы адамзаттык баалуулуктардын илимий-теориялык маани-маңызын, азыркы замандагы ордун жана алардын болочок мугалимдерди гуманитардык жактан калыптандыруудагы ролун аныктоо.

2. Ч. Айтматовдун көркөм мурастарындагы жалпы адамзаттык түшүнүктөрдү педагогикалык жактан талдоонун методологиясын жана методдорун ачып көрсөтүү менен болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктар жөнүндө түшүнүктөрүнүн абалын аныктоо.

3. Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктар жөнүндөгү түшүнүктөрүн, баалуулуктарын калыптандыруунун жолдорун жана педагогикалык шарттарын аныктоо.

4. Болочок мугалимдердин Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруунун жолдорун жана педагогикалык шарттарын эксперимент аркылуу текшерүү.

Диссертациялык иштин объектиси: педагогикалык багытта билим алып жаткан студенттердин социалдык жана жалпы маданий жактан калыптануусу.

Изилдөөнүн предмети: болочок мугалимдердин Ч. Айтматовдун чыгармалары калыптандыруунун педагогикалык шарттары жана жолдору.

Изилдөөнүн методдору: илимий эмгектерди теориялык талдоо; көркөм чыгармаларды анализдөө; аңгемелешүү; байкоо; анкета жүргүзүү; педагогикалык эксперимент; контент-анализ.

Бул объект жана предмет жана аны изилдөө методдору 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин талаптарына туура келет.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.

Орустун атактуу акыны жана адабият таануучусу Осип Мандельштам эмгектеринин биринде “Манон Леско”, “Вертер”, “Анна Каренина”, “Давид Копперфильд”, “Кызыл жана кара”, “Шагрендик тери”, “Мадам Бовари” сыяктуу чыгармалар бир эле мезгилде көркөм жана социалдык - педагогикалык кубулуш катары кабылданып алынган. “... аларды берилип окуган замандаштардын өзүн-өзү таанып билүүсү өрчүгөн, ошондой эле, романдагы каармандарга окшошкусу келгендердин саны көбөйгөн. Роман жалпы бир муунду тарбиялаган.” - деп таамай белгилеген эле. Кыргыз коомунда, ошондой эле мурдагы совет өлкөлөрүндө Ч. Айтматовдун чыгармалары да дал ушундай мааниге болгону эч кандай шек жаратпайт. Ч. Айтматовдун чыгармаларынын нускалуу идеяларынын үлгүсүнөн милиондогон адамдар руханий сабак алып дүйнө таанымы өзгөрдү, пейили агарды, көз карашы түптөлүп түзөлдү. Алп жазуучунун чыгармаларын педагогикалык мерчем менен тыкыр окуган адам анын ар бир повестинен, романдарынан ириде адамзаттын улуу даанышман таалимчиси, насаатчысы Ч. Айтматовдун адам уулун адам кылууга багытталган ийги тилектеринин, ой санааларынын, чаалыкпас чакырыктарынын жандуу демин айныбай туюа алат. Эгерде таалим-тарбияны инсандын дүйнө таанымында, ойлоо багытында пейилинде, ишенген нарк-нускаларында кандайдыр бир өзгөрүш өнүгүш жаратуучу дөөлөт катары карасак, анда Айтматовду мына ошол дөөлөттөрдү жаратууга, өнүктүрүүгө өлчөмсүз эмгек сиңирген ХХ кылымдын эң таасирдүү, эң улуу таалимчи педагогу деп айтууга да толук негиз бар. Айтматов ириде улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктардын тагдырын өз чыгармаларында таасын жана чебер таразалап жаш муундардын руханий баалуулуктарынын булагына айландырууга аракет кылган. Бүгүн аларды жөн эле окуу же талдоо менен чектелбей таалим-тарбия ишинин эң башкы субъекти болгон мугалимдердин кесиптик педагогикалык баалуулуктарынын компонентине айландыруу өзгөчө мааниге

ээ болуп бара жатат. Изилдөөнүн максатын, объект, предмети, милдеттери дал ушул маселени кароого байланыштуу болгондугу менен актуалдуу.

3. Диссертациянын илимий натыйжалары

1-жыйынтык. Гуманитардык илимдердеги «баалуулук» (ценности), «жалпы адамзаттык баалуулук» түшүнүктөрүнүн маани-маңызы жана болочок мугалимдердик инсандык–кесиптик компетенттүүлүгүнүн компоненти катары айкындалып, такталган (1.1., 1.2. 11-46 б.б.);

2-жыйынтык. Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарга карата мамилеси жана түшүнүктөрүнүн абалы аныкталган (2.2. 64-86 б.б.);

3-жыйынтык. Ч. Айтматовдун айрым романдарындагы жалпы адамзаттык баалуулуктар педагогикалык өңүттөн ачылып көрсөтүлгөн 2.3. 86-111 б.б.);

4-жыйынтык. Ч. Айтматовдун чыгармаларына таянуу менен болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруунун педагогикалык шарттары жана жолдору аныкталган жана алардын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилип, практикалык сунушталган. (3.2. 114 -150 б.б.)

4. Иштин жыйынтык-корутундуларынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли.

1-жыйынтык. «Баалуулук» (ценности), «жалпы адамзаттык баалуулук» түшүнүктөрүнүн маани-маңызы илимий-теориялык адабияттардагы көптөгөн көз караштарды, көркөм тексттерди талдоо аркылуу бул проблеманын азыркы ааламдашуу доорундагы функцияларын талдоонун негизинде айкындалган.

2-жыйынтык. Ч. Айтматовдун көркөм мурастарындагы жалпы адамзаттык түшүнүктөрдү педагогикалык жактан талдоонун методологиясын жана методдорун ачып көрсөтүү менен алардын болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктар жөнүндө түшүнүктөрүнүн абалын аныктоо болгондуктан аталган проблеманын изилденишине талдоо жүргүзүлүп, кыска

тарыхына обзордук экскурс жасалган, окуу программалары, окуу китептери каралган, темага тиешелүү көптөгөн окумуштуулардын эмгектерине анализ берилген, изилдөөгө алган илимий темага ылайык философиялык, адабият таануучулук, педагогикалык багыттагы методологиялык эмгектерди тарыхый-хронологиялык тартипте анализ жасалган.

3-жыйынтык. Ч. Айтматовдун айрым романдарындагы жалпы адамзаттык баалуулуктар жазуучунун конкреттүү чыгармаларын б.а. “Фудзиямадагы кадыр түн”, “Кассандара тамгасы”, “Кыямат” атуу дүйнөгө таанымал романдарын педагогикалык өңүттөн талдоо аркылуу ачылып көрсөтүлгөн.

4-жыйынтык. Болочок мугалимдердин Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруунун жолдорун жана педагогикалык шарттары адекваттуу методологиялык принциптер жана методдор аркылуу эксперименттин негизинде текшерилген.

5. Изденүүчү чыгарган илимий жыйынтыктардын (жоболордун) жана корутунду-тыянактардын жаңылык деңгээли.

1-жыйынтык. *Жарым жартылай жаңы.* «Баалуулук» (ценности), «жалпы адамзаттык баалуулук» түшүнүктөрүнүн маани-маңызы илимий-теориялык адабияттардагы мурдагы башка окумуштуулардын көз караштарын толуктап турат.

2-жыйынтык. *Жаңы.* Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарга карата маилеси жана түшүнүктөрүнүн абалынын натыйжалары туралуу маалыматтарды бул маселе туралуу жаңы илимий билим таризинде кароого болот. Бирок, изилдөөнүн милдеттерин толук камтый албайт.

3-жыйынтык. *Жаңы.* Автор тарабынан талдоого алынып айкындалган кубулуштарды Ч. Айтматовдуу педагогикалык өңүттө таануу багытындагы илим тармагы үчүн жаңы билимдер курамы катары баалоого болот.

4-жыйынтык. *Жаңы.* Илимий негизге таянылып жүргүзүлгөн педагогикалык тажрыйбалардын жыйынтыктары иштин божомолунун ырастыгын далилдейт жана болочок мугалимдердин Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу процессин өркүндөтүүгө өбөлгө түзөт ж.б.

4. Иштин теориялык жана практикалык милдеттеринин чечилишинен алынган жыйынтыктардын багытын баалоо. Изденүүчү Байтокова Айнура Сыйлашовнанын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темадагы кандидаттык диссертациялык иши азыркы кыргыз педагогикасындагы актуалдуу проблемалардын бирине арналып, изилдөөнүн ички биримдиги жана ырааттуулугу сакталган. Иштин темасына, максаты менен милдеттерине ылайык каралуучу маселелер логикалык ырааттуулукту кармануу менен аткарылып, бардык милдеттер аткарылган. Бардык иш-аракеттер максатты ишке ашырууга багытталган.

5. Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу. Изилдөөнүн натыйжасында алынган теориялык жыйынтыктар жана практикалык сунуштар кошумча окуу-методикалык материал катары жогорку жана орто кесиптик педагогикалык окуу жайларда педагогикалык предметтердин, атап айтканда, педагогикалык чеберчилик, адабиятты окутуунун методикасы, тандоо курстарын окутуунун мазмунун байытуу менен болочок мугалимдердин келечектеги мугалимдик практикасында окуучуларды туура багытта тарбиялоодо жана калыптандырууда көмөк көрсөтөт.

6. Диссертациялык иштин негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана натыйжаларынын жарыялангандыгын тастыктоо.

Иштин негизги мазмуну изденүүчүнүн төмөнкү эмгектеринде чагылдырылган:

1. Байтокова, А.С. Айтматовдун мугалимдери болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруунун үлгүсү катарында

[Текст] / А.С. Байтокова // К. Карасаев атындагы БГУнун Жарчысы. – Бишкек, 2018.

2. Байтокова, А.С. Влияние произведений Ч. Айтматова на формирование общечеловеческих ценностей у будущих педагогов колледжа в условиях нового государственного образовательного стандарта Кыргызской Республики [Текст] / А.С. Байтокова // Проблемы современной науки и образования. – М., 2018.

3. Байтокова, А.С. Формирование общечеловеческих ценностей у студентов в процессе изучения произведений Ч. Айтматова [Текст] / Н.А. Асипова, А.С. Байтокова // Гуманитарный трактат. – Кемерово. 2018.

4. Байтокова, А.С. Ч. Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык баалуулуктар жана алардын педагогикалык аспектиси [Текст] / А.С. Байтокова // Кыргыз билим берүү академиясынын Кабарлары. – Бишкек, 2017.

5. Байтокова, А.С. Способы определения уровня сформированности общечеловеческих ценностей будущих педагогов [Текст] / А.С. Байтокова // Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2018.

6. Байтокова, А.С. Изучение произведений Ч. Айтматова как основа для формирования общечеловеческих ценностей у будущих педагогов [Текст] / А.С. Байтокова // Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2019.

7. Байтокова, А.С. Ч. Айтматовдун «Фудзиямадагы кадыр түн» чыгармасындагы жалпы адамзаттык баалуулуктардын тарбиялык ролу [Текст] / А.С. Байтокова // Известия Вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2019.

7. Авторефераттын мазмунунун диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Изденүүчү Байтокова Айнура Сыйлашовнанын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темадагы темадагы 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты

окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши бардык компоненттери боюнча авторефераттын мазмунуна негизинен дал келет. Авторефераттын окшош түзүлгөн кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмеси бар.

8. Жетектөөчү мекемени жана расмий оппоненттерди сунуштоону негиздөө.

Эксперттик комиссия сунуштаган жетектөөчү мекеме: С. Нааматов атындагы **Нарын мамлекеттик университетинин** 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин докторлору, кандидаттары эмгектенген педагогика жана окутуунун технологиялары кафедрасы (кафедра башчысы п.и.д. профессор Сияев Т.М., п.и.д. доцент Ширматова. И.К., п.и.д. доцент Ибраев К., п.и.д. доцент Касимова Г.) сунушталат.

9. Эксперттик комиссия сунуштаган расмий оппоненттер:

Биринчи официалдуу оппонент – педагогика илимдеринин доктору, профессор Алимбеков Акматали (13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы), изилдөө проблемасына жакын төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Cengiz Aytmatovun Eserlerinde Egitim. Turk Yurdu, Ankara, Eylul, 2008. Cilt: 28, – Sayi: 253.– 107-109 ss.
2. Айтматовдун чыгармаларындагы мугалимдердин нарк насили // Эл агартуу. – Б., 2009. – №3-4. – 1-7-бб.
3. Ч. Айтматовдун чыгармаларынын көркөм педагогикалык концепциясы// КТУ «Манас» Коомдук илимдер журналы 2009, №22 - 29 -39 б.б.
4. Ч.Айтматовдун чыгармаларын болочок мугалимдерди даярдоодо колдонуунун айрым маселелери//Ч. Айтматов жана Түрк цивилизациясынын ренесансы. Эл Аралык конгресстин макалалары. – Бишкек. КТУ «Манас» 2013-211-216 б.б.

Экинчи официалдуу оппонент – педагогика илимдеринин кандидаты доцент Токтомамбетов Алмазбек., (13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы), изилдөө проблемасына жакын төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Мыкты деген кандай мугалим же алдыңкы тажрыйба тууралуу// Известия Вузов Кыргызстана. – 2016, №7 - 38-41.

2. Башталгыч билим берүү – мамлекеттүүлүктүн башаты // Кыргыз билим берүү академиясынын сайты.http: // www.kao.kg

3. Экинчи класста адабий окуу китеби менен иштөө өзгөчөлүктөрү / методикалык колдонмо, «Кыргызстан-Сорос» фонду. Б., 1998 -45 б

10. Эксперттик комиссиянын мүчөсү катары берилген документтерди карап чыгып, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы Д 13.18.573 диссертациялык кеңешине 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Байтокова Айнура Сыйлашовнанын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темадагы диссертациялык ишин кабыл алууга сунуш кыламын.

Эксперттик комиссиянын төрагасы:

Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин профессору,
педагогика илимдеринин доктору



А. Алимбеков

Комиссия мүчөсүнүн колун тастыктайын
Окуучу катта: п.и.р., проф. /Кайрабаева А.Т. Аман

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТ
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им И. АРАБАЕВ
КОЛ ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ *Стипа О.К.*